FRI-2G.405-1-LL-06

POETIC MARKS IN "A NOTEBOOK" BY STEFAN GECHEV[10]

Zvezdelina Bratanova, 1st class teacher, PhD
"Vazrazhdane" Secondary School – Ruse
E-mail: zvbratanova@abv.bg

Abstract:*Stefan Gechev's volume of poetry "A Notebook" presents modern interpretations of the everlasting topics in literature.The marks of the poetic, stream to the idea of intensive expression of the world and the human presence in it.Minimum artistic images – maximum receptive decisions, is the poetic formula of the seperate texts in "A Notebook", which turns the book into one of the possible ways of bringing the literature back to the field of aesthetics.*

Key words*:Bulgarian Contemporary Poetry,Minimum,Maximum*

ВЪВЕДЕНИЕ

Стихосбирката „Бележник" на Стефан Гечев представя модерни интерпретации на вечните теми в литературата. Белезите на поетичното насочват към идеята за синтезно изказване на света и мястото на човека в него. *Минимум художествени образи – максимум рецептивни решения* е поетическата формула в отделни текстове от „Бележник", които превръщат книгата в един от възможните пътища за връщането на литературата в полето на естетиката**.**

ИЗЛОЖЕНИЕ

Илюстрация на това наблюдение е текстът на Стефан Гечев „В света на големите бързини." Георги Василев определя писмото на Стефан Гечев до ЦК на БКП през 1962 г. като „естетически манифест" (Vasilev, G., 2014). В писмото на Стефан Гечев подходът към проблема за ценността на литературата е обоснован чрез тълкуване на диалектическия материализъм:

Нашата идеология се основава на научния материализъм. Това е една дълбока и трудна за разбиране философия, която поставя в основата си единството на противоположностите – коренът на диалектическия материализъм. Позволявам си да попитам: какво дълбоко марксическо-ленинско мислене съзирате вие в болшинството от литературните произведения, които представляват нашата днешна (не съвременна!) литература? Трябва да признаем, че това в повечето случаи са най-примитивни илюстрации на чисто практическите мероприятия на Партията. Задачата е важна, но това е пак задача не на литературата, а на публицистиката. Литературата е нещо много по-съществено от това и аз съм убеден, че такива илюстративни произведения няма да допринесат никаква съществена полза, а именно често изобщо никаква полза за създаването на новата комунистическа цивилизация. Напротив, една литература, която се стреми по специфично литературен път да накара хората не да научат що е диалектика, а да я преживеят със сърцето, ума и чувството си, е именно ценната литература. Към такава литература трябва да се стремим.

(Gechev 2004: 66)

За разбиране на духа на времето, в което е написано писмото на Ст. Гечев, спомага и становището на Михаил Неделчев, представено в „Седем тезиса за социалистическия реализъм", в които се изяснява социокултурният механизъм на принудата и на лъжата. В петия тезис се открива още един нюанс на епохата (тя е наречена от Ст. Гечев иронично „комунистическа цивилизация"):

[10] Докладът е представен в секцията „Езикознание, литературознание и изкуствознание" на научната конференция на РУна 28 октомври 2017 с оригинално заглавие на български език:БЕЛЕЗИ НА ПОЕТИЧНОТО В „БЕЛЕЖНИК" НА СТЕФАН ГЕЧЕВ.

Соцреализмът е всъщност преодоляване на личната писателска гордост и на стремежа към индивидуална творческа изява, той е поротен сбор на писателите и по същество е серийна подмяна на писателските личности, той се конкретизира като псевдоидилично битово живеене на (пре)назначените за писатели.

(Nedelchev 2012: 230)

В света на големите бързини според Стефан Гечев модерната поезия се изгражда от текстове, напомнящи уравнения:

Едно стихотворение би трябвало да представлява нещо като интегрално или диференциално уравнение – да може да получава различни разрешения в зависимост от стойностите, които се дават на отделните „неизвестни" в него.[11] *По този начин поетическата материя става гъвкава и способна да получава, дори едновременно, няколко противоположни, а все пак единни разрешения. За съжаление голямото болшинство от нашите поети пишат не такива уравнения, а правят събиране или изваждане с обикновени числа: 5 – 2 = 3. Такава поезия може да бъде полезна за момента, в обикновения живот, но тя няма никаква сериозна стойност, защото не може да разреши големите проблеми.*

(Gechev 2004: 64)

Естетическите проекции на Ст. Гечев за творчество на *ума, сърцето и чувството*, а не на подмяната, се осъществяват в неговата поетична книга „Бележник" (1967 г.), която има своята интересна творческа история[12]. В нея са обособени три цикъла: „Природа", „Пътуване" и „Размишления". Една от особеностите на стихотворенията, отличаващи се с минимален обем, е жанрово натовареното заглавие:

Ода на цветето

Във стара книга някой е написал:
„Животът е сън и безсмислие".
Прочело цветето и се замислило.
После тихо се усмихнало.

(Gechev 1997:27)

Одата като жанр предполага възхвала на велика личност, събитие, подвиг; в епохата на Класицизма, тя е един от висшите жанрове. При романтиците тя е жанрът за опоетизиране на природата, идеалите и свободата. Как функционира назованият от автора жанр в кратките му стихотворения? В „Жанрови инвенции в лириката на Стефан Гечев." Илия Пачев откроява характерното за поезията на Ст. Гечев:

Присъщият за автора подход към жанров синтез е потвърден в множество стихотворения, разположени при повечето случаи в междинните пространства на таксономията. Това не е игра с жанра, а изразяване на поетиката в лирическите творби и чрез жанровата специфика, когато тя е оригинално претворена в тематично, композиционно и ритмо-синтактичното равнище на текста.

(Pachev 2003: 66)

В текста на Ст. Гечев обаче очакванията, зададени от заглавието, са сведени до парадокса *ода* (максимум) – *цвете* (минимум). Финалният стих въвежда мотива за усмивката, която „тихо" подсказва възможните съгласия и несъгласия с мъдростта на

[11] Стихотворението*(! + ?)*^{2}на Лерой Горман е озаглавено „Раждането на трагедията". То се коментира от Боб Грръмън като математическа поезия (Gruman 1997). Текстът е подходящ пример за очертаване на връзка между интелектуалните размисли на Стефан Гечев за стойността на поезията и реализираните иновативни практики на някои от поетите в САЩ. Ако в доктринерското общество Стефан Гечев настоява за връщането на литературата в полето на естетиката, то в свободния от догми свят поетите *осъществяват* нови поетики – б. м. – Зв. Б.

[12] Блага Димитрова припомня в „Бележки за случая върху „Бележник" любопитния факт за отпечатването на „Бележник" (Dimitrova 1997). Това се случва без официално разрешение от *бдителното цензурно око* и редакторката с *особено задоволство* слага подписа си под редакторския екземпляр на тези *ненадейни мигновения в кратки стихове*. Книгата на Ст. Гечев е отпечатана на изрезките от хартията, останала от издаването на българския превод на „Илиада", който е дело на Ал. Милев и Бл. Димитрова. Така чрез „разсъбличане" от епоса се появява „Бележник" – малка книга с новаторски интерпретации на вечните теми в литературата.

писаното слово. От стихотворението не става ясно дали цветето е съхранено сред страниците на книгата, или е част от природата. Краткият текст съдържа смислови внушения, подсказани с минимален брой символи – *стара книга, сън, цвете, усмивка*.

Един възможен прочит на текста отпраща към „Животът е сън“ на Педро Калдерон де ла Барка. Бароковият мотив за живота като сън и безсмислие е актуализиран чрез образа на цветето, поставящо под въпрос авторитета на записаното в старата книга. В бароковата епоха животът се разглежда като безсмислен, защото няма висша опора. Бог е сътворил вселената, задал ѝ е закони и след това се е оттеглил. Смисълът на живота вече няма висша санкция, човешкият път е „лабиринт“ (според Коменски), светът е „разглобен“ (според Шекспир); тези отпратки придобиват особена актуалност по отношение на социокултурната ситуация у нас от епохата на Народна република България. В „Лирическите пулсации на Стефан Гечев“ Румен Шивачев откроява следната особеност:

Поезията на Стефан Гечев е внушително пулсиране на лирически и епически форми. То или я свива до лаконизма на тристишието, или я разгръща в поема, разпростирайки се и върху цялата система от смисли и внушения.

(Shivachev 2003: 72)

В наблюденията на Илия Пачев и Румен Шивачев върху особеностите на поетическия стил на Стефан Гечев се откриват и определения, свързани с жанра и някои техники на въздействие на стиховете. Така например И. Пачев посочва *ода, елегия, балада, епитафия, поема, медитативно стихотворение, стихопроза, миниатюра, тристишие*, Шивачев откроява *лаконизъм, тристишие и пулсация*, като пулсацията означава свиването и разширяването на една цялост, смаляването и нарастването ѝ, между които възникват и протичат напреженията във взаимодействията на нейните съдържания.

Посоката към аскетизъм на изказа в „Бележник“ на Ст. Гечев е уловена и от Пламен Дойнов:

Тъкмо в поезията на 90-те Стефан Гечев (авторът на стихосбирката с малки стихотворения „Бележник“) задава една от нормите на краткостта, на късия поетически текст, проявен в почерка му като нова антическа лапидарност.

(Doynov 2007: 30)

Аскетизмът на словото на Ст. Гечев в „Бележник“ е естетически контрапункт на високото и изобилно говорене на идеологическото клише в литературата. Стихотворенията на езиковия минимум съвсем ясно оттласкват поетическите интенции към индивидуалното, към съкровените територии на човешката душа. Те насочват възприятията в посока, различна от тоталитарната идеологема; представят възможния „друг живот“ на човека, затова и критиките срещу нея са целенасочено пропагандни, лишени от литературна компетентност:

Вместо позицията на поет, който да пее за красотата на строителството на социализма, на борбата за мир и дружба между народите, ние се срещаме с позата на човек, въобразил си, че всяко каканижене е поезия!

(Petkovski 1967: 74)

Стихотворението „Без заглавие“ илюстрира невъзможната среща между текста и идеологическите съдници на „Бележник“:

Без заглавие

Самотна щерна с мъртва вода
и две сухи листа,
във която спи времето.

(Gechev 1997: 29)

„Без заглавие“ актуализира мотива за невъзможния живот чрез символиката на *мъртвата вода, сухите листа и образа на спящото време*. Те са знаците на тоталното отсъствие на смислови опори за света. Липсата на лирически субект насочва мисълта към идеята, че в този свят няма кой да донесе живата вода, която да събуди времето. Асоциативната нагласа отпраща вниманието към един друг текст в българската поезия – „Спи езерото“ на Пенчо Славейков. Ако в лирическата миниатюра на П. П. Славейков образът на езерото символизира глъбинните тайни на живота, загадъчното мълчание на

душата, а буките – изначалният копнеж по единение и хармония, то в протоминималистичния текст на Стефан Гечев е налице отсъствието на живот. Езерото се е превърнало в „щерна с мъртва вода“, буките – в „сухи листа“, липсва идея за движение и промяна, светът е застинал в безвремие, докато в миниатюрата на Пенчо Славейков двата основни образа – на езерото и на буките – влизат в сложни взаимоотношения, представящи движенията на мисълта и чувството:

Тя (миниатюрата на П. П. Славейков – Зв. Б.) разкрива трепета в спокойствието, сложността в простотата, поетическото очарование в обикновеността на израза, движението и в най-ограничените амплитуди на физическия и духовния свят. За тази многосъставност на света, човека и поетическия израз говори на читателя Славейковата творба.

(Georgiev 1983: 419)

И двата текста разчитат на изчистен език, а в творбата на Ст. Гечев художествените средства са сведени до минимум. Ако в миниатюрата на Пенчо Славейков откриваме многосъставност на света и човека (според Никола Георгиев), представени чрез поетиката на естетическия индивидуализъм, то в „Без заглавие“ на Стефан Гечев художественият свят е ограничен в пространството на щерната. В „Спи езерото“ описателният поглед извършва сложно движение, използвани са редица стилови тропи и фигури (персонификация, асиндетон, епитети, повторение, антитеза, просаподозис), включена е и думата „дългà“, която в значителна степен е неясна за читателите. Тези особености показват, че Пенчо-Славейковата лирическа миниатюра е сложно организиран текст, макар и кратък по обем. В „Без заглавие“ на Ст. Гечев липсва сложното движение на описателния поглед, фигурите и тропите на езика са сведени до минимум (епитети, метафора и персонификация), а поетическият изказ подражава на разговорния стил. Очевидно е, че двете произведения, макар и кратки по обем, твърде много се различават по своята стилистика.

В идеята за липсите и условностите на света се вписва и стихотворението „Балада за голямата любов“:

Ако луната и слънцето –
вечните влюбени –
решат един ден да се срещнат,
тогава кой ще им свети?
(Gechev 1997: 52)

Това стихотворение се състои само от един графически обозначен въпрос. Заглавието е с жанров определител *балада*. Наблюдава се противопоставяне между очакванията, които задава заглавието и смисловите внушения на четиристишието, което всъщност настоятелно пита *мит ли е голямата любов*? И ако тя е мит, защо човечеството вече не вярва в нея? С първия стих се залага вечната опозиция между деня и нощта, от която произтичат асоциативно опозициите добро – зло, красиво – грозно, явно – тайно. Читателят и неговата логика обаче са подложени на изпитание от втория стих, който определя луната и слънцето като „вечните влюбени“. Истинското препятствие пред читателя е третият стих: „решат един ден да се срещнат“. Ясно е, че в осезаемия свят една такава среща е невъзможна, но художественият свят не признава граници и двамата влюбени биха могли да се срещнат. В такъв случай защо срещата все още не се е състояла? Защо двамата се избягват? И как ще бъдат влюбени, ако не са били един пред друг? Дали е възможно да са влюбени в идеята за другия, за различния? В такъв случай обичат ли това, което познават (себе си), щом са влюбени в непознатото, което е и различно? Или любовта е представата, идеята за другия? Ако отговорът на последния въпрос е положителен, то веднага бихме разбрали защо няма среща – за да бъде съхранено чувството.

По отношение на стихотворението, назовано жанрово *балада*, графичният въпрос, този, който реално е обозначен в текста, насочва и към невъзможността на една такава среща, защото „тогава кой ще им свети?“ Любовта трябва да е явна, за да е истинска. Ако е скрита в мрака и непрогледното, става отдавна забравен мит, превърнат в приказка. Любовта трябва да е заявена и да бъде видяна, за да бъде определена като голяма. Текстът още в заглавието

информира, че ще коментира голямата любов, следователно никой, който е в позицията *трети* спрямо влюбените, не е достоен да „им свети“.

Коментираните текстове очертават белезите на модерен естетически подход към художествеността – компресиране на словото до езиковия минимум, необходим за богати рецептивни прочити.

ИЗВОДИ

Част от текстовете на Стефан Гечев, включени в стихосбирката „Бележник“, притежават новаторска поетика, близка до идеята за минимизация на художествените средства. Белезите на поетичното в книгата „Бележник“ се откриват в редуването на традиционни и модерни модуси на лирическо изказване, съзвучно с идеите на автора за ценната литература. В средата на отминалия век българският поет е проникнат от модерни идеи, които остават неразбрани от казионната критика на доктринерското общество.

REFERENCES

Vasilev, G. (2014). Edna klyuchova duma za razvitieto na syurrealizma v Balgaria, spored Yuna Bukova (***Оригинално заглавие****: Василев, Г. 2014. Една ключова дума за развитието на сюрреализма в България, според Яна Букова. – В-к „Култура“, София, бр. 25 (2774) от 04.07.2014 г.* URL: http://www.kultura.bg/bg/article/view/22376 (достъп на 05.03.2016г.).

Georgiev, N. (1983). “Spi ezeroto”. – V:Tvorbi i problemi. Sastavitelstvo i redaktsiya Milena Tsaneva. T. I. S.: Izdatelstvo “Balgarski pisatel”, s. 408 – 423 (***Оригинално заглавие***: *Георгиев, Н., 1983. „Спи езерото“. – В: Творби и проблеми. Съставителство и редакция Милена Цанева. Т. I. С.: Издателство „Български писател“, с. 408 – 423.*)

Gechev, St. (1997). Belezhnik. S.: Izdatelstvo s/o “Literaturen forum” (***Оригинално заглавие***: *Гечев, Ст., 1997. Бележник. С.: Издателство с/о „Литературен форум“, 1997*).

Gechev, St. (2004). V sveta na golemite barzini. – *V “Nenuzhnite skeptitsi|. S.: Izd. “Balkani”, (**Оригинално заглавие**: Гечев, Ст., 2004. В света на големите бързини. – В „Ненужните скептици“. С.: Изд. „Балкани“*).

Grumman, B. (1997). MNMLST POETRY: UnacclaimedbutFlourishing. URL: http://www.thing.net/~grist/l&d/grumman/egrumn.htm (достъп на 27.12.2012 г.).

Dimitrova, B. (1997). Belezhki za sluchaya s Belezhnik. V – Gechev, s. 5 – 8 (***Оригинално заглавие:****Димитрова, Б., 1997. Блага Димитрова. Бележки за случая с Бележник. В – Гечев, с. 5 – 8*).

Doynov, P. (2007). Lapidarnata antichnost ili zavrashtaneto na Stefan Gechev prez 90-te godini na XX vek. – *V: Stefan Gechev otvad traditsiyata. Ruse: Izdatelstvo “Leni An”* (***Оригинално заглавие****: Дойнов, Пл., 2007. Лапидарната античност или завръщането на Стефан Гечев през 90-те години на XX век. – В: Стефан Гечев отвъд традицията. Русе, Издателство „Лени Ан“*).

Nedelchev, M. (2012). NRB – literaturata: istoriya, ponyatiya, podhodi. *Sastavitel Plamen Doynov S.: Izdatelstvo “Kralitsa Mab”, Izdatelstvo “Silueti” / Liternet* (***Оригинално заглавие****:Неделчев, М., 2012. НРБ – литературата: история, понятия, подходи. Съставител Пламен Дойнов С., Издателство „Кралица Маб“, Издателство „Силуети“ /LiterNet*).

Pachev, I. (2003). Zhanrovi inventsii v lirikata na Stefan Gechev. V: “Metafizika i kultura. Pogledi kam sveta na Stefan Gechev”. S.: Izd. “Boyan Penev” (***Оригинално заглавие****:Пачев, И., 2003. Жанрови инвенции в лириката на Стефан Гечев. В: „Метафизика и култура. Погледи към света на Стефан Гечев“. С.: Изд. „Боян Пенев“*).

Petkovski, B., (1967) Pozitsiya i…poza. – *Vav: V-k ‘Narodna kultura”, br. 31 ot 5 avgust (tsit. po Gechev 1997: 69 – 74)* (***Оригинално заглавие****:Петковски 1967: Борис Петковски. Позиция и... поза. – Във: В-к „Народна клутура“, бр. 31 от 5 август 1967 г. (цит. по Гечев 1997: 69 – 74*).

Shivachev, R. (2003) Liricheskite pulsatsii na Stefan Gechev. *V: “Metafizika i kultura. Pogledi kam sveta na Stefan Gechev”. S.: Izd. “Boyan Penev”* (***Оригинално заглавие****:Шивачев,*

Р. 2003. Лирическите пулсации на Стефан Гечев. „Метафизика и култура. Погледи към света на Стефан Гечев“. С., Изд. „Боян Пенев“).